

dr hab. prof. UAM Barbara Jankowiak

Pracownia Psychopedagogicznych Badań nad Rozwojem Człowieka

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Justyny Juszcak

zatytułowanej

**WSPARCIE SPOŁECZNE DOROSŁYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ
INTELEKTUALNĄ. STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE**

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. prof. UwB Małgorzaty C. Halickiej

i promotor pomocniczej dr Agnieszki Filipek

Białystok 2024, ss. 316

Dokonując oceny rozprawy doktorskiej przygotowanej przez Magister Justynę Juszcak odniosę się do: ogólnej charakterystyki pracy (w tym tytułu, struktury rozprawy i bibliografii) oraz jej merytorycznej zawartości. Całość zakończę konkluzją.

Dysertacja Pani Magister Justyny Juszcak jest poświęcona wsparciu społecznemu osób z niepełnosprawnością intelektualną. Prowadzenie poszukiwań naukowych w tym obszarze jest według mnie niezwykle istotne nie tylko dla rozwoju wiedzy pedagogicznej, ale także praktyki opartej na dowodach naukowych i dlatego uważam, że podjęcie tego tematu przez Doktorantkę jest zdecydowanie wartościowe.

Praca doktorska Magister Justyny Juszcak liczy (wraz z załącznikami) trzysta szesnaście stron. Rozprawa została podzielona na dziewięć rozdziałów poprzedzonych wstępem i zwieńczonych podsumowaniem. Dwa pierwsze dotyczą analizy teoretycznej badanego zjawiska, trzeci metodologii prowadzenia badań empirycznych, rozdziały od czwartego do ósmego ich analizy a dziewiąty to rekomendacje i wnioski. Całość zamykają: podsumowanie, bibliografia a także spis tabel, wykresów i rysunków, oraz załączniki. Tytuł

pracy w pełni oddaje jej zawartość. Rozprawa ma klasyczną strukturę, która nie budzi zastrzeżeń: od przeglądu literatury przedmiotu, poprzez projekt badawczy, po analizę i interpretację uzyskanych rezultatów. Należy podkreślić, że choć w części teoretycznej układ treści jest przejrzysty a poszczególne rozdziały i podrozdziały wynikają jeden z drugiego tworząc logiczną całość, to w części dotyczącej analizy wyników badań zorganizowanie treści w rozdziałach nie jest już tak klarowne. Na przykład rozdział piąty ma jeden podrozdział i podsumowanie. W innych rozdziałach także pojawiają się podsumowania, lecz nie są wyróżnione w spisie treści. Podobnie w rozdziale drugim znajduje się jeden podrozdział podzielony na trzy podpodrozdziały. W takiej sytuacji byłoby lepiej zmienić tytuły rozdziałów, żeby nie wyróżniać w nich tylko jednego podrozdziału.

Literatura, na której Autorka oparła swoje analizy, liczy 147 pozycji i zawiera prawie wyłącznie prace polskich autorów. Mimo, że są to pozycje reprezentatywne dla badanego problemu, z całą pewnością bardziej pogłębiona analiza światowych źródeł wzbogaciłaby warstwę teoretyczną i interpretacyjną pracy doktorskiej. Warto również zaznaczyć, że większość pozycji wyróżnionych w netografii to artykuły z polskich czasopism naukowych publikowanych w otwartym dostępie, na przykład w *Resocjalizacji Polskiej*. W takiej sytuacji nie ma potrzeby umieszczać ich w oddzielnym spisie a wystarczy zacytować jak inne artykuły naukowe. W pracy pojawiają się drobne usterki formalne.

We wstępie Autorka w sposób rzeczowy prezentuje pole problemowe swojego doktoratu, jego zawartość i jasno uzasadnia sformułowanie tematu. Doktorantka będąc zaangażowaną praktyczką poszukiwała podczas swojej aktywności zawodowej najbardziej efektywnego sposobu wspierania osób z niepełnosprawnością intelektualną. Pani Magister Justyna Juszcak docenia wartość praktyki opartej na dowodach naukowych, co jest silnie postulowanym od lat w światowej literaturze i niestety nadal słabo rozwiniętym w Polsce sposobem dbałości o profesjonalizację praktyki. Jest to bowiem integrowanie wiedzy o najlepszych dostępnych wynikach badań z biegłością praktyczną, w kontekście indywidualnych cech klienta, jego preferencji i kultury z jakiej pochodzi (APA, 2006). W ostatnich dziesięciu latach szczególnie dużo uwagi poświęca się empirycznym badaniom nad skutecznością, co znajduje wyraz w próbach rekomendowania na podstawie badań naukowych określonych oddziaływań (np. *evidence-based treatment, EBT; empirically supported therapies, EST; evidence-based prevention programs EBP, evidence-based assessment, EBA*). Choć istnieją kontrowersje wokół zasadności polegania wyłącznie na dowodach empirycznych przy ocenie jakości oddziaływań, to jest pewne, że współcześnie uznano znaczącą rolę dowodów naukowych w praktyce profesjonalnej. Chciałabym w tym miejscu podkreślić, że

doceniam tak silnie osadzoną w doświadczeniach zawodowych motywację Autorki do podjęcia eksploracji naukowych.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Zagadnienia teoretyczne dotyczące dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną” składa się z czterech podrozdziałów. Magister Justyna Juszcak opisała sposób rozumienia i diagnozowania niepełnosprawności intelektualnej, modele niepełnosprawności, a także funkcjonowanie osób z lekkim, umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności intelektualnej (oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi i zaburzeniami psychicznymi), a także pomoc społeczną dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w świetle obowiązujących regulacji prawnych. Autorka słusznie powołała się na międzynarodowe klasyfikacje chorób i zaburzeń, czyli ICD-10 (*International Classification of Diseases and Related Health Problems*) i DSM-5 (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*). Brakuje jednak uzasadnienia dla opisu tylko trzech z czterech stopni niepełnosprawności – bowiem informacji o funkcjonowaniu osób z głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej nie ma w pracy. W rozdziale drugim zatytułowanym „Zagadnienia teoretyczne dotyczące wsparcia społecznego dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną” składającym się z czterech podrozdziałów, Pani Magister Justyna Juszcak prawidłowo przeprowadziła analizę teoretyczną dotyczącą znaczenia i rodzajów wsparcia oraz w sposób ciekawy opisała Środowiskowe Domy Samopomocy jako ważny element instytucjonalnego wsparcia społecznego. W podrozdziale trzecim dotyczącym zachowań przystosowawczych wkraść się błąd. Na stronie 66 Pani Magister pisze bowiem, że zachowania przystosowawcze to „ograniczenia w udziale i istnieniu w jednym lub więcej aspektach codziennej aktywności...”. W kolejnym podrozdziale Doktorantka opisała szczegółowo różne modele terapii zajęciowej ukierunkowane na wspieranie rozwoju kompetencji indywidualnych i społecznych.

Podsumowując tę część recenzji mogę stwierdzić, że Doktorantka wykazała się wiedzą teoretyczną na temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz wsparcia społecznego, jego rodzajów i możliwości instytucjonalnych wspierania dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. W sposób ciekawy opisała rodzaje Środowiskowych Domów Samopomocy, ich cele i rodzaje realizowanych w ramach wsparcia społecznego usług ze szczególnym uwzględnieniem terapii zajęciowej jako ważnego elementu wsparcia oferowanego w tych instytucjach. Należy podkreślić, że opisanie tych obszarów tworzy kontekst teoretyczny dla projektu badawczego, który jest przedmiotem kolejnych części pracy.

Rozdział trzeci nosi tytuł „Podstawy metodologiczne badań własnych”. Autorka prawidłowo uzasadniła potrzebę podjęcia badań w tym obszarze wskazując na istotne znaczenia wyników badań naukowych dla praktyki, opisując założenia realizowanego projektu.

Doktorantka prawidłowo zdefiniowała przedmiot i cel badań. Przedmiotem badań Magister Justyna Juszcak uczyniła wsparcie społeczne realizowane przez Środowiskowy Dom Samopomocy w Mińsku Mazowieckim. Celem poznawczym jest wyjaśnienie i opisanie wsparcia społecznego osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną oferowanego przez Środowiskowy Dom Samopomocy, teoretycznym scharakteryzowanie wsparcia społecznego realizowanego przez Środowiskowe Domy Samopomocy, praktycznym rekomendacje dla praktyki udzielania wsparcia przez Środowiskowe Domy Samopomocy. Doktoranta nie sformułowała hipotezy badawczej, co jest właściwe dla badań jakościowych.

Pani Magister problem badawczy główny sformułowała następująco: „Co stanowi o wsparciu społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną w kontekście instytucjonalnym i w jaki sposób jest ono organizowane?”. Analiza zrealizowanego projektu badawczego wskazuje, że bardziej oddający istotę prowadzonych badań problem mógłby brzmieć: „Jak realizowane jest wsparcie społeczne dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną ukierunkowane na zachowania przystosowawcze w Środowiskowym Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim?”. Wydaje się bowiem, że problem sformułowany przez Doktorantkę jest zbyt szeroki. W dalszej części pracy Pani Magister właściwie sformułowała problemy szczegółowe. Doktorantka zastosowała studium przypadku z użyciem obserwacji uczestniczącej i analizy dokumentów wraz z prawidłowo dobranymi narzędziami, które zostały dokładnie opisane. Wybór ten nie budzi wątpliwości – jest prawidłowy. Pani Magister Justyna Juszcak studium przypadku nazywa metodą badawczą, co wydaje się pewnym uproszczeniem (które pojawia się w różnych projektach badawczych), z którego Doktorantka musi zdawać sobie sprawę, gdyż na stronie 118 powołując się na Yin pisze, że studium przypadku metodą badawczą nie jest. Także według Carli Willig (2008) studium przypadku nie jest samodzielną metodą badawczą, lecz stanowi podejście do badania, w którym można wykorzystywać różnorodne metody gromadzenia i analizy danych. Pani Magister w podrozdziale „Dobór próby i organizacja badań” opisała wybór określonej placówki, co jest w pełni zasadne, ale nie opisała uczestników, których dokumentacja będzie analizowana. Informacje na temat osób biorących udział w projekcie znajdują się w rozdziale 4 „Charakterystyka instytucji oraz uczestników Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy”. W tej części pracy, brakuje informacji dotyczących kwestii etycznych takich jak świadome zgody uczestników i uczestniczek na udział w badaniach naukowych, czy zgody osób kierujących placówką, na pozyskanie danych z dokumentacji. Te kwestie wydają się istotne w tak prowadzonym projekcie naukowym.

Kolejne rozdziały – czwarty, piąty, szósty, siódmy i ósmy zawierają analizę danych stanowiącą odpowiedzi na kolejne szczegółowe problemy badawcze. Autorka dokonuje ciekawych analiz powołując się na dane z dokumentów i obserwacji, dokonuje ich

kategoryzacji i podsumowuje. Prowadzone analizy odnoszone są do właściwie dobranej literatury przedmiotu. Ten sposób prezentacji i omówienia danych można uznać za prawidłowy.

Z rozdziałów zawierających analizę danych uzyskanych przez Magister Justynę Juszcak wyłania się interesujący obraz form wieloobszarowego wspierania dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną w Środowiskowym Domu Samopomocy. Jak wynika z pracy część interwencji została zaproponowana przez Autorkę. Te fragmenty dysertacji uważam za niezwykle cenne dla zrozumienia postawionego przez Doktorantkę problemu. Pani Magister Justyna Juszcak opisuje uzyskane dane z zaangażowaniem, w ciekawy i wieloaspektowy sposób. Tak prowadząc narrację odpowiada na kolejne problemy szczegółowe. Autorka jawi się jako refleksyjna badaczka głęboko zanurzona w badanej rzeczywistości. Rozdział ósmy zawiera obszernie wnioski i rekomendacje wraz z propozycją programu szkoleń dla terapeutów, uczestników i rodziców (co pozwoliło na zrealizowanie celu praktycznego projektu). W tej części pracy struktura utrudnia nieco orientację w omawianym przez Doktorantkę, bogatym materiale. Dużo łatwiej byłoby, gdyby tytuły rozdziałów odnosiły się wprost do problemów badawczych szczegółowych. Na przykład rozdział piąty nosi tytuł „Dorosłe osoby z niepełnosprawnością intelektualną w świetle wyników badań własnych” i zawiera tylko jeden podrozdział „Zasoby i deficyty zachowania przystosowawczego”. Analizowany w tej części pracy materiał zawiera odpowiedź na pierwszy problem szczegółowy „Jakie są zasoby i trudności w obszarze zachowania przystosowawczego uczestników Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim?”. Wydaje się, że tytuł „Zasoby i trudności w obszarze zachowania przystosowawczego uczestników Środowiskowego Domu Samopomocy w Mińsku Mazowieckim w świetle wyników badań własnych” (bez wyróżniania podrozdziału) oddawałby w pełni zawartość i ułatwiał czytelnikowi śledzenie treści. Pracę wieńczy podsumowanie.

Na podstawie analizy rozprawy doktorskiej stwierdzam, że praca Magister Justyny Juszcak „Wsparcie społeczne dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Studium teoretyczno-empiryczne” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wymogi obowiązującej ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 07.08.2024 r.